

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคแห่งโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา การศึกษาเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีบทบาทเป็นอย่างมากในการ ในการที่จะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น การเรียนรู้ คุณค่าทาง โภชนาการของอาหาร เพื่อจะได้บริโภคได้ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เรียนรู้ มีสุขภาพที่ดี แข็งแรง ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บได้ และส่งผลให้ประหยัดงบประมาณในการ รักษาพยาบาล ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างเห็นได้ชัด หลังจากมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 เป็นแผนแม่บท ในการพัฒนา ประเทศ ผลที่เกิดจากการพัฒนาทำให้เกิดการเอาเปรียบกันทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็น ปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจของไทย ยังเป็นแบบสังคมนิยม การผลิตเพื่อการบริโภค มีรายได้ประชากรต่อหัวต่ำ คือ ประชากรมีรายได้ต่อหัวคนละ 2,100 บาทต่อปี (ปี พ.ศ. 2540) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงมุ่งเน้นการแก้ไขที่คน โดยมีความเชื่อว่าคนเป็นผู้ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบต่าง ๆ ในสังคมทุกระบบ คนไทยทุกคนต้อง ได้รับสิทธิและเสรีภาพ ดังรายละเอียดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

ตามมาตรา 57 และ 59 แห่งพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 กล่าวคือ สิทธิของบุคคล ซึ่งเป็นผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ กฎหมายวรรคที่หนึ่ง ต้อง บัญญัติให้มืองค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนผู้บริโภคทำหน้าที่ให้ความเห็นในการตรากฎหมาย กฎ และข้อบังคับ และให้ความเห็นในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค

มาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงาน ของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการ หรือ กิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญ อื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว

ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญให้ความสำคัญและคุ้มครองผู้บริโภคเป็นอย่างมากเพราะประชาชนผู้บริโภคเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าและควรปกป้องคุ้มครองสิทธิ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของพลังในการพัฒนาประเทศ แต่ประเทศไทยจึงได้บัญญัติกฎหมายคุ้มครองสิทธิของประชาชนผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภคมีสิทธิในการเลือกซื้อ หรือเลือกใช้บริการ มีสิทธิที่จะได้รับความรู้ และข้อมูลข่าวสาร ที่ถูกต้องเกี่ยวกับคุณภาพของสินค้าหรือบริการที่ได้รับ

การศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้ตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง หรือการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน เป็นอีกวิถีทางหนึ่งในการที่จะได้รับความรู้ที่หลากหลายซึ่ง ประชาชนแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มีโอกาสได้รับความรู้ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับช่องทางในการได้รับความรู้ สื่อที่เผยแพร่ความรู้ และแต่ละเนื้อหาความรู้ ประเภทของสื่อ การเรียนรู้ตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง หรือการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันที่ยาวชนไทยมีโอกาสดูได้รับรู้ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งทีดีพิมพ์ต่าง ๆ หรือการบอกเล่าจากคนต่าง ๆ สังคม หรือคนในสังคมเดียวกัน ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มีทั้งความรู้ที่เป็นข่าวสาร เหตุการณ์ปัจจุบัน เกร็ดความรู้ที่น่าสนใจ รายการบันเทิง หรือการโฆษณาสินค้า การเรียนรู้โดยวิธีนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีการกำหนดกรอบ แบบแผน หลักสูตร หรือระเบียบวิธีที่ชัดเจน ผลของการเรียนรู้ไม่มีความชัดเจนนักและไม่มีการทดสอบ หรือการประเมินใด ๆ นอกจากผู้เรียน จะได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ผลกระทบจากการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เพราะผู้เรียนรู้ได้สัมผัสกับสื่อที่ถ่ายทอดความรู้ตลอดเวลา และการเรียนรู้วิธีนี้เกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน

การรับความรู้ตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงหรือการรับความรู้ในชีวิตประจำวัน จากสื่อต่าง ๆ เป็นการยากที่จะชี้ชัดลงไปว่าสิ่งที่ได้รับเป็นความรู้หรือเป็นเพียงการชวนเชื่อ และผลของการรับรู้ เป็นเรื่องที่ประเมินไม่ได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตหรือไม่เพียงใด สิ่งที่ทันสมัยในปัจจุบัน มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม เกิดค่านิยม การเลียนแบบทางด้านการบริโภค การได้รับรู้จากการโฆษณาแล้วไปซื้อมาใช้โดยไม่รู้วิธีการใช้ที่แน่นอนก็เป็นปัญหาที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ตามอัธยาศัยก็เป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กับเยาวชนได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสามารถนำไปเชื่อมโยงกับความรู้เดิมที่เคยได้เรียนรู้มา

คนรุ่นใหม่ในยุคทุนนิยม ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่ลัทธิไฮไลเข้ามาอย่างรวดเร็วโดยนำเอาความทันสมัยและการบริโภคนิยมเข้ามาในประเทศไทยอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นทุกแห่ง ตั้งแต่เมืองใหญ่ไปจนถึงเมืองเล็ก และวัฒนธรรมตามแบบที่พ่อแม่

ปู่ย่า ตายาย ยึดถือกันมาเริ่มเป็นสิ่งที่ล้ำสมัย คนรุ่นใหม่สนใจน้อยลงทุกที การสืบทอดวัฒนธรรมเดิม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งกำลังจะขาดหายไป ในขณะที่การพัฒนานำไปสู่ความทันสมัย ในกระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ เศรษฐกิจตกต่ำ สังคมอ่อนแอ ส่งผลทำให้คนในสังคมเริ่มพิจารณาทางเลือกในการพัฒนามากขึ้น กระแสที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น คือ การพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นต้นทุนทาง สังคมที่มีคุณค่า อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเอง และการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมในอนาคต

ในปัจจุบันสื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตและมีบทบาทต่อการพัฒนา ประเทศ การสื่อสาร การคมนาคม และเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและความทันสมัย ของสังคมและครอบครัว คนในสังคมมีการซื้อขายและการบริโภคสินค้ากันอย่างแพร่หลาย โดยมี จุดประสงค์เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง และเพื่อความสะดวกสบายของตนเอง มี ค่านิยมใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น ค่านิยมในการบริโภค โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัย ที่ชอบความท้าทายใหม่ ๆ พฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเองลอย ๆ แต่เกิดจากการเรียนรู้ที่ผ่าน ช่องทางต่าง ๆ รวมถึงเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคสินค้าและบริการ ใหม่ ๆ ที่ไหลบ่าเข้ามา

ในส่วนของหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบโดยตรงคือ กระทรวงสาธารณสุข ได้เล็งเห็น ความสำคัญของผู้บริโภคจึงจัดให้มีหน่วยงานคุ้มครองผู้บริโภคเป็นองค์กรหนึ่งของงานสาธารณสุข มูลฐานแผนงานสาขาการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ในแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ได้กำหนดมาตรการในการคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารและโภชนาการ โดยให้ มีการระบุด่วนประคบและคุณค่าทางโภชนาการที่สำคัญในผลิตภัณฑ์อาหารควบคู่กับการเผยแพร่ ความรู้ เพื่อให้ประชาชนได้เลือกซื้ออาหารที่มีคุณภาพ และปลอดภัย (หัตยา กองจันทิก, 2539, หน้า 25)

ฉลากที่ติดมากับผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่จะช่วยในการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เนื่องจาก รายละเอียดบนฉลากจะต้องบอกรายละเอียดถึงชนิดหรือประเภทอาหาร ส่วนประกอบ ปริมาณสุทธิ วันเดือนปีที่ผลิต วันเดือนปีที่หมดอายุ หรือควรบริโภคก่อนเวลาใด ซึ่งส่งผลให้ผู้บริโภคได้มีโอกาส ตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าสมราคาและได้รับประโยชน์สูงสุด (<http://www.fda.moph.go.th>, 2000)

หัตยา กองจันทิก (2543, หน้า 6) ให้ความหมายของฉลากโภชนาการว่า ฉลากอาหารปกติ ทั่วไป มีการแสดงข้อมูลโภชนาการของอาหารนั้น ๆ บนฉลากในรูปของชนิด และปริมาณของ สารอาหาร โดยอยู่ภายในกรอบที่มีรูปแบบเดียวกันซึ่งเรียกว่า กรอบข้อมูลโภชนาการ

ปัญหาโภชนาการเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการได้รับสารอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย และภาวะโภชนาการเกินหรือการได้รับสารอาหารไม่สมดุล ตลอดจนภาวะการเป็นโรคที่เกิดจากการปนเปื้อนของอาหารต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า ภาวะทุพโภชนาการ สาเหตุสำคัญที่สุดของปัญหา คือ การขาดความรู้ทางด้านอาหารและโภชนาการ ดังนั้นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาหารและโภชนาการอย่างถูกต้อง จะทำให้ผู้บริโภคสามารถช่วยตนเองในการป้องกัน และลดปัญหาสุขภาพอันเกิดจากการรับประทานอาหารไม่ถูกต้องได้ (ไกรสิทธิ์ ตันติศิริพันธ์, 2540, หน้า 125)

นโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้กำหนดให้มีการพัฒนาศักยภาพผู้บริโภค และสร้างเสริมพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่เหมาะสมของประชาชนโดยจัดรณรงค์ “อ่านฉลากก่อนซื้อ” ในระยะเวลา 5 ปี เริ่มจากปี 2539 การดำเนินโครงการมุ่งเน้นการใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยเน้นสื่อโทรทัศน์และวิทยุเป็นหลัก และมีสิ่งตีพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ เป็นสื่อรองและจากการประเมินโครงการใน ปี2539 ผลการประเมินแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ผู้บริโภคมีพฤติกรรมอ่านฉลากมากขึ้น (ภักดี โพธิศิริ, 2541, หน้า 30)

สำหรับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญหลายแห่ง จึงทำให้มีร้านค้าเกิดขึ้นมากมายเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น 7 - Eleven ชั้นนี้มาร์ค วิเวนเตอร์ มีสินค้าประเภทอาหารกึ่งสำเร็จรูปและสำเร็จรูปไว้บริการให้ลูกค้า และยังมีทำเลที่ตั้งในแหล่งชุมชน สถานศึกษา สถานข้าราชการและเอกชนต่าง ๆ ลูกค้าในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา และคนในวัยทำงาน ดังนั้นกลุ่มผู้บริโภคที่สำคัญกลุ่มหนึ่งได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ต้องการสารอาหารเป็นอย่างมาก เนื่องจากร่างกายมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้กลุ่มวัยรุ่นยังให้ความสนใจอาหารกึ่งสำเร็จรูปและสำเร็จรูปกันมาก ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทราบว่าเป็นสถานะแวดล้อมหรือสภาพแวดล้อมของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองวัยรุ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการรับรู้เรื่องฉลากโภชนาการอย่างไร เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวางแผนและกำหนดวิธีการที่เหมาะสม ในการเผยแพร่ให้ความรู้ ความเข้าใจเรื่องฉลากโภชนาการได้อย่างถูกต้อง

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ของวัยรุ่นเรื่องฉลากโภชนาการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเคยได้รับข้อมูลข่าวสาร เรื่องฉลากโภชนาการ และปัจจัยพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง การศึกษาของบิดามารดา

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาการรับรู้เรื่องฉลากโภชนาการ ของกลุ่มนักเรียนวัยรุ่นชาย และหญิง ระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ 4 – 6 และ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 – 3 ซึ่งได้เลือกพื้นที่ในเขตชุมชนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่โรงเรียนห้องสอนศึกษา และวิทยาลัยนวมินทราชินีแม่ฮ่องสอน จำนวน 2 โรงเรียน ระหว่างเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม 2543

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำไปใช้วางแผน และกำหนดวิธีการที่เหมาะสมสำหรับ ดำเนินการรณรงค์ เรื่องการอ่านฉลากก่อนซื้อ ให้กับนักเรียนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เป็นข้อมูลเบื้องต้นให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปวางแผนเพื่อเผยแพร่ความรู้ ทางด้านโภชนาการ

คำนิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา

การรับรู้ หมายถึง การกระบวนการเรียนรู้แล้วเก็บและจำเป็นประสบการณ์ โดยอาศัยประสาทสัมผัสจากการเห็น การได้ยิน และการสัมผัสเกี่ยวกับข้อมูลเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับฉลากโภชนาการ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ การรับรู้จะศึกษาเกี่ยวกับการได้รับข้อมูล ข่าวสาร เรื่องฉลากโภชนาการ จากสื่อและบุคคลต่าง ๆ ความบ่อยครั้งในการรับรู้ข้อมูลบนฉลากโภชนาการและการนำ การรับรู้ในการแปลข้อมูลทางด้านฉลากโภชนาการ

การได้รับข้อมูลข่าวสารเรื่องฉลากโภชนาการ หมายถึง การเคย หรือไม่เคยได้รับข้อมูล ข่าวสาร เรื่องฉลากโภชนาการจากสื่อและบุคคลต่าง ๆ

ฉลากโภชนาการ หมายถึง ฉลากอาหารที่มีการแสดงคุณค่าทางโภชนาการ ที่แนะนำโดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ซึ่งทั้งหมด 15 ชนิด ได้แก่ พลังงานทั้งหมด พลังงานจากไขมัน ไขมันทั้งหมด ไขมันอิ่มตัว โคลเลสเตอรอล โปรตีน คาร์โบไฮเดรตทั้งหมดในอาหาร โยอาหาร น้ำตาล โซเดียม วิตามินเอ วิตามินบี วิตามินบี 2 แคลเซียมและเหล็ก (หัตยา กองจันทิก, 2543, หน้า 2)

ประชากร หมายถึง กลุ่มนักเรียนวัยรุ่นทั้งเพศชาย เพศหญิง ที่กำลังศึกษาอยู่ระหว่างชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนห้องสอนศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 502 คน และระดับปวช. ปีที่ 1-3 วิทยาลัยนวมินทราชินีแม่ฮ่องสอน สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 540 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กลุ่มตัวอย่าง หมายถึง นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา และระดับ ปวช. ชั้นปีที่ 1-3 สังกัดกรมอาชีวศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน โดยใช้ตารางเลขสุ่มที่ระดับความเชื่อมั่น 99% เพื่อหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าต้องสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 288 คน คิดเป็นระดับชั้นละ 96 คน แต่ละชั้นเป็นนักเรียนชาย 48 คน และนักเรียนหญิง 48 คน และต้องสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนระดับ ปวช. ชั้นปีที่ 1-3 จำนวน 300 คน คิดเป็นระดับชั้นละ 100 คน แต่ละระดับชั้นเป็นนักเรียนชาย 50 คน และนักเรียนหญิง 50 คน